

УДК 343.211

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.3.7>**Н. О. Щербина**

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
суддя Солонянського районного суду Дніпропетровської області

В. В. Шаблюстий

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ «ЗБРОЯ» В КРИМІНАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ ТА ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ

У статті проаналізовані Кримінальний кодекс України та проєкт Кримінального кодексу України щодо формулювання та застосування дефініції «зброя». Описано види зброї, які містяться в обох досліджуваних об'єктах. Під час опрацювання статті з'ясовано, що визначення цього поняття в національному законодавстві не сформоване, проте проєкт кодексу є більш прогресивним з цього питання. Дослідженням проєкту Кримінального кодексу України на предмет вживання поняття «зброя» висвітлено динаміку його вживаності. Зазначено, що в проєкті Кримінального кодексу України питання законодавчого вирішення проблематики тлумачення такого поняття як «зброя» вирішено в статті 1.3.1. Висловлена думка про те, що поняття «зброя» в Кримінальному кодексі України тісно пов'язане та межує з такими поняттями як «предмети і засоби, які використовуються для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення» та «інші предмети, спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для нанесення тілесних ушкоджень». Дослідженням законопроектів з'ясовано, що динаміка появи такого визначення активізувалася. Проте на час збройного конфлікту з боку російської федерації, українське правове суспільство залишається сам на сам з труднощами тлумачення такого поняття. Врегулювання такої проблеми назріло до найвищого рівня, оскільки кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) і кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку на жаль, лише набирають обертів. Прикро, якщо виправдувальні вироки будуть ухвалюватися лише з тих підстав, що поняття «зброя», яка є предметом вчинення значної частини вказаних злочинів, так і не буде ідентифіковане в законі. Тому метою статті є аналіз застосування поняття «зброя» в чинному КК та в проєкті Кримінального кодексу України.

Ключові слова: зброя, національне законодавство, Кримінальний кодекс України, проблема, проєкт, визначення, дефініція.

Постановка проблеми. Одним із засобів, за допомогою якого найвище право людини – право на життя в даний час масово порушується, зокрема і з боку сусідньої держави або ставиться під загрозу – є саме зброя. Проте за її ж допомогою таке право і захищається.

Якби не прикро було визнавати, але обіг зброї в нашій державі набирає значних обертів і життя людини все частіше залежить саме від того, в руках якої людини воно опиниться. А тут вже виникає питання правомірності володіння

такою особою цією зброєю та правомірність його застосування.

Незважаючи на динамічний розвиток зброї та її присутність в житті людини впродовж всієї епохи існування людства, на даний час в науці кримінального права визначення поняття «зброя» відсутнє та залишається досить дискусійним. Навіть за наявності цілого ряду праць, які присвячені зброєзнавству, залишається відкритим питання – а що ж таке зброя в широкому розумінні? І як співвідноситься це поняття з будь-якими іншими засобами чи предметами

для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення та з іншим предметом, спеціально пристосованим або заздалегідь заготовленим для нанесення тілесних ушкоджень? Спробуємо знайти відповідь шляхом аналізу чинного Кримінального кодексу України (далі – КК) та його проєкту.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми.

Проблема визначення цього поняття стає більш складною через те, що у частині 5 статті 36 КК [1] закріплена норма, згідно якої не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб. У свою чергу частина 4 статті 296 КК передбачає кримінальну відповідальність за хуліганство, якщо воно вчинено із застосуванням вогнепальної або холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень. Про диспозицію статті 263 КК годі й говорити. Судова практика по статті 263 КК коливається від виправдувальних до обвинувальних вироків.

Тобто вказані норми ставлять на один щабель як поняття «зброя» так і поняття «будь-які інші засоби чи предмети для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення» та «інший предмет, спеціально пристосований або заздалегідь заготовлений для нанесення тілесних ушкоджень».

Аналізу розв'язання спірних питань під час кваліфікації кримінальних правопорушень, у складі яких є застосування зброї, присвячено чимало наукових праць. Так, висвітленню вказаних питань приділили увагу О.М. Бокій, В. Большаков, О. А. Гуменський, А. В. Корнієць, А. Кофанов, М.Г. Пінчук, Б. Ринажевський, О. Скакун, М. П. Федоров, О. С. Фролов, В.В. Шаблистий та ін.

Між тим, у теорії кримінального права України ще й дотепер залишаються не достатньо розробленими важливі положення, що стосуються особливостей розслідування кримінальних правопорушень вище вказаної категорії, в тому числі кваліфікованих за статтею 263, частиною 4 статті 296, статтями 401- 447 КК. Предметами злочину вказаних складів є зброя або інші пред-

мети, спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для нанесення тілесних ушкоджень.

Метою даної статті є аналіз застосування поняття «зброя» в чинному КК та в проєкті Кримінального кодексу України.

Виклад основної проблеми. З часів незалежності України, питання про закріплення на законодавчому рівні поняття «зброя» впевнено займає перші місця на ланці законодавчих ініціатив. Однак, всі спроби виявляються чомусь марними [2].

Дискусії щодо вільного володіння зброєю в Україні тривають вже довгий час. За період з 1998 року по сьогоднішній день Верховній Раді України було запропоновано приблизно 20 законопроєктів із регулювання виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення, використання вогнепальної зброї та володіння нею [2].

Аналізуючи застосування поняття «зброї» в чинному КК встановлено, що таке поняття в Загальній частині кодексу застосовується лише двічі в статті 36. У той же час в Особливій частині кодексу таке поняття включно з похідними значеннями (наприклад озброєний, збройний конфлікт) використовується (без врахування у назві статей) 47 раз. Найбільше, звичайно в Розділах XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» та в Розділі XX «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» [1]. І якщо в цих розділах для кваліфікації кримінальних правопорушень застосовується лише поняття «зброя», то в інших розділах Кодексу вживаються і тотожні визначення.

У доступному для вивчення тексті проєкту КК України станом на 14 липня 2022 року таке поняття вживається 103 рази. Проєкт кодексу є більш прогресивним в питанні конкретизації поняття «зброя», оскільки містить таке визначення зброї, яке закріплене в пункті 18 статті 1.3.1 як предмет (засіб, пристрій), який відповідає сукупності таких ознак: а) придатний або може бути пристосований без використання спеціального обладнання для смертельного враження людини чи спричинення шкоди її здоров'ю, поєднаного або не поєднаного із знищенням чи пошкодженням матеріального об'єкта, б) має спеціальний правовий режим – вилучений з цивільного обороту або є предметом дозволеної системи та в) відноситься до одного з видів зброї, якими є: вогнепальна переносна ствольна

зброя, здатна вистрілити кулю, снаряд, стрілу діаметром більше 4,5 мм із початковою швидкістю 100 чи більше м/сек; артилерійська зброя, ракетна зброя; бойова отруйна речовина; пристрій, вражаюча дія якого базується на використанні фізичних факторів (електромагнітного випромінювання, ультра- чи інфразвуку, лазерного проміння, плазми, радіаційного або теплового випромінювання), дії хімічних речовин чи біологічних агентів; холодна зброя, метальна зброя [3].

Варто зауважити, що досліджуване поняття є досить динамічним. Нещодавно третя ознака зброї включала до ознаки вогнепальної зброї таку характеристику як вага кулі чи снаряду понад 1 грам, а також в проєкті КК в попередній його редакції було деталізовано поняття холодної та метальної зброї. Так, було зазначено, що холодна зброя – предмет, спеціально виготовлений для спричинення тілесних ушкоджень і призначений для нападу чи активного захисту в рукопашному бою, який приводиться у дію м'язовою силою людини при безпосередньому контакті з іншою особою, включаючи ріжуче чи колюче знаряддя з довжиною леза понад 8 см та товщиною леза біля руків'я понад 4 мм (зокрема, шабля, меч, штик, кинджал, ніж) та ударне чи роздроблююче знаряддя (кастет, нунчаки, булава тощо). Метальна зброя – це зброя яка здатна вражати на відстані, без безпосереднього контакту з іншою особою та заснована на використанні м'язової сили людини, пружних властивостей металу, дерева, пластику або енергії скручених волокон, що забезпечує кінетичну енергію на момент вильоту кулі, метального снаряду, стріли 10 Дж і більше (лук, арбалет, метальний спис, праща, бумеранг та подібні знаряддя). На даний час проєкт КК містить більш лаконічне визначення поняття зброї, що свідчить про динамічність процесу та про ведення дискусій з приводу такої дефініції. Виключення дефініції таких понять як «холодна» та «метальна» зброя є недоцільним з огляду на відсутність їх визначення в національному законодавстві.

У той же час проєкт КК фактично унормував у собі всі положення, які має містити спеціальний закон про обіг зброї, якого з часів затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за

своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, згідно Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622 не існує і на теперішній час (далі – Інструкція) [4].

Було встановлено, що проєкт КК у частині 6 статті 2.9.2 містить положення, що не є перевищенням меж правомірного захисту заподіяння будь-якої шкоди у випадках, коли особа зокрема, захищалася від нападу особи, яка застосовувала знаряддя (зброю, вибуховий пристрій, небезпечну речовину чи небезпечний пристрій), яке використовувалося або обґрунтовано сприймалося як таке. Також у статті 2.9.15 зазначено, що правомірним є вимушене спричинення шкоди при застосуванні фізичного впливу, спеціальних засобів або зброї уповноваженою особою на підставі, у межах повноважень та в порядку, що передбачені законом [3].

Тобто тут вже йдеться не про будь-які інші засоби чи предмети для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, а зазначено, що можливо і застосування зброї або іншого знаряддя, яке використовується або обґрунтовано сприймається як зброя чи вибуховий пристрій, небезпечна речовина чи небезпечний пристрій, а також можливе застосування зброї уповноваженою особою на підставі, у межах повноважень та в порядку, передбачених законом. Тобто проєкт КК містить більш точні визначення інших засобів чи предметів, що слід сприймати за прогресивний крок.

Окремо Розділ 5.3. проєкту КК – «Злочини та проступки проти безпеки об'єктів критичної інфраструктури та впливу небезпечних предметів» містить визначення автоматичної переносної вогнепальної ствольної зброї, гладкоствольної мисливської зброї та травматичного засобу [4].

Поки проєкт відчуває на собі плідну працю розробників, згідно чинного на сьогодні КК, зброя поділяється на вогнепальну та холодну [1]. А що ж тоді являють собою тотожні значення, тобто предмети і засоби, які використовуються для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення та інші предмети, спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для нанесення тілесних ушкоджень?

І за якими критеріями тоді особу слід вважати озброєною в контексті понять чинного КК?

Шляхами вирішення проблеми ідентифікації на законодавчому рівні поняття зброї, відмежування його від будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб та які спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для нанесення тілесних ушкоджень, є врегулювання на законодавчому рівні питання чіткої ідентифікації, класифікації видів зброї та її властивостей для правильної правової кваліфікації дій, бездіяльності особи із застосуванням таких засобів, предметів.

На теперішній час склалася ситуація, коли такі питання як обіг зброї, з часів затвердження Інструкції, регулюються владою всього однієї особи – міністра внутрішніх справ. Від його одноосібної волі на даний час залежить і кримінальне право в частині предмета дослідження, і криміналістика, і судова практика в частині кваліфікації діянь та бездіяльності, пов'язаних з обігом зброї, будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення [5; 6].

Отже, прийняття відповідного закону обумовлене необхідністю законодавчого регулювання відносин, що виникають під час обігу в Україні цивільної вогнепальної зброї, бойових припасів до неї, а також конструктивно схожих зі зброєю та бойовими припасами виробів та задля визначення правового режиму власності на цивільну зброю, встановлення основних прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб щодо виробництва, набуття, володіння, відчуження, носіння, транспортування, ремонту, застосування цивільної вогнепальної зброї та бойових припасів [5; 7]. Тим більше, що проєкт кодексу спеціальний правовий режим визначає як одну з ознак зброї. Тому питання про врегулювання вилучення зброї з цивільного обороту або чітке визнання як предмету дозвільної системи буде також сприяти ідентифікації цього поняття.

За допомогою такого інструменту, тобто закону, можливо і вирішиться питання щодо ідентифікації поняття зброї для кримінального права. Хоча для цього необхідно розробити таке поняття саме в поєднанні з криміналістикою. Така можливість з'явиться також у зв'язку з тим, що виключиться існування проблем кваліфікації дій із застосуванням будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної

особи або нападу групи осіб, що тісно пов'язано з перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність та з іншими предметами, спеціально пристосованими або заздалегідь заготовленими для нанесення тілесних ушкоджень.

Тобто, єдиною можливістю на даний час вирішити проблему відсутності чіткого визначення поняття «зброя» в кримінальному праві вбачається саме через прийняття спеціального закону. Якщо в ньому буде міститися чітке визначення поняття «зброя», а також будуть наведені критерії її відмежування від інших суміжних предметів та засобів, то вказане дасть змогу найбільш раціонально, чітко і правильно застосовувати таку дефініцію у кримінальному праві.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна сказати, що на даний час в КК на жаль, не існує чіткого визначення поняття «зброя». Крім того, таке поняття досить широко межує з суміжними поняттями, що в свою чергу достатньо ускладнює кваліфікацію дій осіб через призму статті 36 КК та за частиною 4 статті 296 КК. Проєкт Кримінального кодексу є значно прогресивнішим у вирішенні цього питання, оскільки містить сформоване поняття «зброя». Проте Україна залишається без єдиного нормативно-правового акту у формі закону який би регулював суспільні відносини, пов'язані з обігом та використанням зброї. Тому, формулювання поняття «зброя», його наукове обґрунтування слугуватиме основою для прийняття відповідного закону та врегулювання питань кваліфікації кримінальних правопорушень.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.07.2022 р.).
2. Камша О. Закон про зброю в Україні. *Юридична газета online* від 18 липня 2019 року. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/zakon-pro-zbroyu-v-ukrayini.html> (дата звернення: 26.07.2022 р.).
3. Текст проєкту Кримінального кодексу України станом на 01 жовтня 2022 року URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (дата звернення: 14.10.2022 р.).
4. Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи

- аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів, згідно Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 21 серпня 1998 року № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#A145Text> (дата звернення: 26.07.2022 р.).
5. Ореховський М. Зброя, кара і закон. *Юридичний вісник України*. 2018. URL: <https://yuv.com.ua/zbroya-kara-i-zakon/> (дата звернення: 26.07.2022 р.).
 6. Бахчев К.В. Особливості діяльності підрозділів дозвільної системи в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 28–33.
 7. Гритенко О.А., Марченко О.А. Значення кримінально-правової класифікації видів звільнення від кримінальної відповідальності для кримінального процесуального порядку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 221–228.

Shcherbyna N. O., Shablysty V. V. The conception of "weapons" in the Criminal code of Ukraine and the draft criminal code

The article analyzes the Criminal Code of Ukraine and the draft Criminal Code of Ukraine regarding the formulation and application of the definition of "weapon". There is described types of weapons contained in both investigated objects. During the elaboration of the article, it was found that the definition of this conception in the national legislation has not been formed yet, but the draft code is more progressive on this question. The study of the draft of the Criminal Code of Ukraine on the subject of the using of the term "weapon" highlighted the dynamics of its use and the lack of precise wording. It is noted that in the draft of the Criminal Code of Ukraine, the issue of legislative resolution of the problem of interpretation of such a conception as "weapon" is resolved in Article 1.3.1. Expressed opinion that the concept of "weapon" in the Criminal Code of Ukraine is closely related and borders on such conceptions as "things and tools used to protect against an attack by an armed person or an attack by a group of persons, as well as to repel an illegal and violent invasion of housing or other premises" and "other objects specially adapted or prepared in advance for inflicting bodily harm". The study of draft laws revealed that the dynamics of the emergence of such a definition has intensified. However, at this moment, when there is the armed conflict which comes from the russian federation side, the definition of which in its name has a related root to the concept of "weapons", the Ukrainian legal society remains alone with the difficulties of interpreting such a conception. The resolution of such a problem is ripe for the highest level, as criminal offenses against the established order of military service (military criminal offenses) and criminal offenses against peace, security of mankind and international legal order are unfortunately only gaining momentum. It is a pity if acquittal verdicts will be passed only on the grounds that the concept of "weapon", which is the subject of the commission of a large part of the specified crimes, will never be identified in the law. Therefore, the purpose of the article is to analyze the use of the concept of "weapon" in the current Criminal Code and in the draft Criminal Code of Ukraine. It is offered to use the definition contained in the Instructions on the use of weapons, military equipment, weapons, ships (boats), planes and helicopters of the State Border Guard Service of Ukraine, special means and measures of physical influence during the protection of the state border and exclusive (sea) before the adoption of the relevant law of the economic zone of Ukraine, approved by the order of the Administration of the State Border Service of Ukraine dated 10.21.2003 No. 200.

Key words: *weapon, national legislation, the Criminal Code of Ukraine, issue, draft, definition.*